

Аница Назор

НЕКИ ПРИМЈЕРИ КЊИЖЕВНИХ ВЕЗА У ХРВАТСКИМ ГЛАГОЉСКИМ
И СРПСКИМ ЋИРИЛСКИМ РУКОПИСИМА
13. И 14. СТОЉЕЋА

Новија истраживања хрватских глагољских текстова, особито рукописних глагољских фрагмената, све више потврђују претпоставку о постојању хрватскоглагољских зборника и збирки текстова попут читаћих mineја у ћирилским рукописима. С mineјским текстовима – како ћемо показати и на неким примјерима – има сродних и истовјетних глагољских легендарноапокрифних текстова, који су потекли из заједничких старославенских извора.

Таквим зборницима припадају глагољски Пазински фрагменти из поч. 14. ст. У њима су сачувани легендарноапокрифни текстови веома старих предложака, „који свакако воде у старославенско раздобље, можда чак у моравски период”. Од зборника се сачувало само десет пергаментних одломака различите величине. Величина једног читавог листа је 33,5x27,3 cm (90x). Служили су као омот великим књигама, а власник их је с вањске стране премазао црвеном бојом, што уз остала оштећења (изједени су од црвоточине) отежава читање текста. Нађени су у Истри (у Пазину), а данас су похрањени у Архиву Југославенске академије (Фрагм. глаг. 90). Садрже пет непотпуних текстуалних јединица – одломке: 1. Легенде о св. Еустахију; 2. апокрифа о крсном дрвету; 3. апокрифа о Успенију Богородице; 4. Никодемова еванђеља и 5. легенде о Мучењу Јакова Перзијанца и некога говора¹. Одломак *Легенде о св. Еустахију* (90а) садржи дио текста након прве Еустахијеве визије јелена с крижем у часу када је римски бискуп промијенио имена њему, који се прије звао Плацид – његовој жени и дјечи. Еустахијев други полазак у лов и друга визија, потом разговор с Исусом од момента када је сишао с горе и о томе

¹ Vj. Štefanić, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije. I. dio*, Загреб, 1969, 46–50.

разговору испричао својој жени². Недавно је (1985) у каптолском архиву у Новом Месту у Словенији с корица књиге скинут још један глагољски фрагмент *Легенде о Еустахију*³.

Текст у Пазинским фрагментима добро се слаже с текстом у српском ћирилском рукопису – Грачаничком (Липљанском) прологу–минеју за септембар–новембар из посљедње четврти 14. ст. (Архив ЈАЗУ, III ц 24, ф. 39д–45а), који је преписан уочи косовске битке на потицај некога липљанскога архиепископа. Тај рукопис и његов парњак пролог–минеј за децембар–аугуст (Архив ЈАЗУ, III ц 22) садрже mineјска читања за читаву годину⁴.

Апокриф *О крсном дрвету* (De Ligno crucis) у Пазинским фрагментима долази на једном читавом листу и половици другога (906–ц). Фрагменти садрже – како је утврдио Ившић у необјављеној студији⁵ – дијелове текста гл. VI, готово читаву гл. VII, гл. VIII и дио гл. XVI. Читав текст апокрифа налази се у глагољском Петрисову зборнику из 1468. године и издао га је 1868. В. Јагић у Кукуљевићеву „Аркиву” (књ. IX, 92–104). Апокриф је добро познат у ћирилским рукописима – бугарским, руским, српским и другима, па је већ Соколов 1888.⁶ год. на темељу компаративних истраживања тога апокрифа у бугарском рукопису из 13. ст. (Берлин, тадашња Краљевска библ., збирка рукописа Вука Караџића, Ms. slav. Wuk. 48)⁷, српском Драгољеву зборнику из 13. ст. (данас у Народној библиотеци Србије у Београду, сигн. Рс 651)⁸ руском из 14. ст. (Библ. А. Хлудова)⁹ и глагољском Петрисову зборнику (данас у Националној и свеучилишној библ. у Загребу, Р 4001) дошао до закључка да у свим тим рукописима „тече *исти стари* пријевод” (Ившић, стр. 2). Ившић је к

² Текст одломка објављен је у латиничкој транслитерацији у књизи: Vj. Štefanić i suradnici: B. Grabar, A. Nazor, M. Pantelić, *Hrvatska književnost srednjega vijeka, Pet stoljeća hrvatske književnosti*, књ. 1, Загреб, 1969, 252–255.

³ J. Zor, *Glagolska pričevanja na Slovenskem*, Bogoslovni vestnik, letnik 45, 1985, бр. 2, 189.

⁴ Описе в. код V. Mošin, *Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije, I. dio: Opis rukopisa*, Загреб 1955, 165–175.

⁵ Ившићева рукописна оставштина: *Drvo krsno*, бр. 6, Staroslavenski zavod „Svetozar Ritig”, Загреб.

⁶ М. Соколов, *Материалы и заметки по старинной славянской литературе*, выпуск первый, Москва, 1988.

⁷ Опширно га је описао В. Јагић у Старицама ЈАЗУ, књ. 5, 1873, 43–68.

⁸ Текст је објавио Соколов у наведеној књизи.

⁹ Објавио га је 1875. Попов: *Первое прибавление к описанию рукописей библиотеки А. И. Хлудова*, No 80, 31–44.

томе показао да текст *Крсног дрвета* у Пазинским фрагментима припада такођер заједничком пријеводу којему припадају текстови у наведеним ћирилским рукописима и у глагољском Петрисову зборнику и документирао то цитирањем текста VII главе упоредо из хрватскоглагољских Пазинских фрагмената и Петрисова зборника и српског ћирилског Драгољева зборника.

Одломци апокрифа *О смрти Богородице* у Пазинским су фрагментима исписани на три оштећена комада пергамене (90д–е–ф). Потпуни текст апокрифа који приповиједа Маријину смрт и њезин одлазак на небо долази у три млађа глагољска рукописа¹⁰. У својој недовршеној и необјављеној студији: *Obdormitio Deiparae* С. Ившић¹¹ је утврдио да Пазински фрагменти садрже око 20 глава текста од укупно 50 према Tischendorfoвој подјели: дио гл. 10, двије ријечи гл. 11, дио гл. 12, дио гл. 13, дио гл. 15, гл. 16–25, дио гл. 26, дио гл. 39 и гл. 40–45. Утврдио је да је глагољски текст истовјетан с најстаријим славенским текстом из 12. ст. – руским црквенославенским фрагментом (садржи гл. 26–24), који је објавио Срезњевски и да се готово у потпуности слаже са српским ћирилским текстом у Михановићеву хомилијару из 13. ст. (Архив ЈАЗУ, III ц 19, ф. 154–158)¹², којему недостају гл. 38–46. Показао је да је глагољски текст у Пазинским фрагментима понегдје ближи грчком оригиналу него ћирилски текст у Михановићеву хомилијару и да је према томе глагољски текст веома стар.

Никодемово еванђеље, апокриф у који су спојена првобитно два неовисна дјела: суђење Исусу, његова смрт и ускрснуће (*Gesta Pilati*) и Кристов силазак над пакао (*Descensus Christi ad infernos*) – било је веома раширено на Истоку и на Западу. У ћирилским рукописима долази у обје грчке редакције и у дуљој латинској редакцији. *Никодемово еванђеље* у славенским књижевностима проучавали су у прошлом стољећу особито J. Polívka (*Evangelium Nikodemovo v literaturách slovanských*, ČČM 64 (1890), 255–275, 535–568 и 65 (1891) 94–101, 440–460) и Сперански (*Славянския апокрифическия евангелия*. Труды восьмого археологического съезда в Москве, Т. II (1895), 38–172) и у новије вријеме А. Vaillant (*L'Évangile de Nicodème. Texte slave et texte latin*, Hautes Études orientales, Centre de

¹⁰ Винодолском зборнику из прве пол. 15. ст., Гршковићеву зборнику из 16. ст. и у свешчићу проповиједи из краја 18. ст. (сва се три рукописа чувају у Архиву ЈАЗУ у Загребу).

¹¹ Ившићева рукописна оставштина: *Obdormitio Deiparae*, бр. 3, Staroslavenski zavod „Svetozar Ritig”, Загреб.

¹² Опис Михановићева хомилијара в. код V. Mošin, *Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije*. I. dio. Опис rukopisa, Загреб, 1955, 95–100.

recherches d'histoire et de philologie, Genève–Paris 1968, стр. XXVIII + 98). Дуља редакција апокрифа, преведена с латинскога, Polívki је била позната из српског ћир. рукописа бечке царске библ. (данас Österreichische Nationalbibliothek), Cod. slav. 76 из 15–16. ст., који је издао Љ. Стојановић (Гласник српскога ученог друштва, књ. 63, Београд 1885, 89–120) и још из два руска рукописа: Румјанцовског музеја у Москви из 15–16. ст. и Троицко–Сергијевске лавре из поч. 15. ст. Polívka је дошао до закључка да је славенски пријевод настао с латинског оригинала негдје на славенском југу, највјеројатније на самом југозападу (ČČM 65, 440): „...možno předpokladati, že tento překlád pořízen byl kdasi na slovanském jihozápadě, možna že i ne pravoslavným překladatelem” (ČČM 65, 441). До једнаких је резултата дошао и Сперански на темељу проучавања Новгородског рукописа св. Софије бр. 1264, 14–15. стољеће (сада у Публ. библ. у Лењинграду). По Сперанском *Никодемово ев.* дуље редакције преведено је с латинскога веома рано (у 11. или најкасније у 12. ст., и то „на западе југославјанства”, 99) одакле је доспјело најприје Србима, а преко Бугара и Русима. Соболевски је међутим у класификацији неких старих црквенославенских споменика означио да је *Никодемово ев.* моравскога подријетла, односно „чешкога происхожденија” (Сборник отд. русског језика и словесности, 98 (1910), 81 и д.). Vaillant је издао текст Новгородског рукописа св. Софије бр. 1264 и одредио његов однос према споменутом српском тексту који је издао Стојановић и према руском тексту из 17. ст. који је издао Франко (Памятники Украинско-руської мови і літератури, II, L'viv, 1899, 252–272 и 293–304). Показао је да, иако та два текста у односу на Новгородски представљају одређене прераде, да унаточ томе сва три потјечу из истога архетипа, што особито потврђују заједничке погрешке. На темељу трагова замјене бројне вриједности према глагољници Vaillant је претпоставио постојање првотног глагољског текста из којег су потекли ћирилски пријеписи. Vaillantови претпоставку потврђују глагољски одломци *Никодемова ев.* у Пазинским фрагментима и у Академијину Фрагм. глаг. 32ц из 15. ст., за које он, као ни његови претходници, није знао¹³. У Пазинским фрагментима сачуван је текст гл. 1,5–3,2 (према Tischendorfoвој подјели) и у Фрагм. глаг. 32ц готово потпуне гл. 21 и 22 из другог дијела¹⁴. Текст у Пазинским фрагментима проучавао је С. Ившић и о њему

¹³ В. рецензију Б. Грабар, Slovo 20, Загреб, 1970, 119–123.

¹⁴ Текст Фрагм. глаг. 32ц објављен је латиницом у књизи Vj. Štefanić i suradnici: В. Grabar, А. Nazor, М. Pantelić, *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, Загреб, 1969, 146–148.

написао студију, која је, као и неке друге, остала у рукопису¹⁵. Ившић је успоредио дио текста (гл. II,6 с руским Новгородским, са српским који је издао Стојановић и с латинским оригиналом (према издању J.C. Thilo, *Codex apocryphus Novi Testamenti*, Tomus primus, Lipsiae 1832, 501 и даље) и дошао до закључка да је *Никодемово ев.* у Хрвата било познато веома рано. Чак и када би се могло доказати да је пријевод настао у Моравској „опет је вјеројатно да су га отуд добили најприје Хрвати и да су га они предали даље Србима, код којих нам се и сачувао тај текст, додуше у млађем пријепису. Од Срба је текст могао доћи и Русима, иако је могао доћи и директно из Моравске” (Ившић, стр. 5). Глагољски се одломци – Пазински и Академијин Фрагм. глаг. 32ц – доиста слажу, и то дословно с најбоље традираним текстом у Новгородском рукопису, с којим га повезују и заједничке погрешке, што значи да су глагољски и ћирилски текстови потекли из истога архетипа.

Легенда *О мучењу Јакова из Перзије*, који је због своје вјере поднио муку „девет смрти”, у Пазинским фрагментима има испрекидане дијелове текста из 2. до 5. главе у којима се описује како Јаков прима мајчино писмо којим му она предбацује што се „за вољу земаљског краља одвратио од Бога којему је раније служио”. Након мајчина писма Јаков се обратио. За његово обраћање сазнаје краљ и даде Јакова довести преда се. У још једном глагољском фрагменту (Архив ЈАЗУ, Фрагм. глаг. 89), за који се данас зна да припада истом зборнику којему припадају Пазински фрагменти, сачували су се испрекидани дијелови 9. и 10. главе¹⁶: краљ пријети Јакову најтежим мукама ако се не одрекне своје вјере. Јаков у вјери истраје и краљ га стави на муке. Почиње резање првога прста на десној руци, које Јаков успоређује с виноградаром што обрезаује лозу да би боље уродила. Б. Грабар је утврдила да се текст у глагољским фрагментима „готово дословно подудару” с текстом *Мучења Јакова Перзијанца* у Грачаничком прологу, гдје долази на дан 27. новембра (ф. 325а–356а), али без почетка (недостају прве двије главе и почетак треће). Уз то се текст хрватских глагољских фрагмената и српског ћирилског Грачаничког пролога слаже с текстом много млађег српског ћирилског рукописа из 17. ст. (1614–1625) Панагирика грешног Дмитра (Народна библ. Србије у Београду, сигн. Рс 59, ф. 334в–358в). Успоређивање свих трију

¹⁵ Ившићева рукописна оставштина: *Nikodemovo evanđelje*, бр. 33, Staroslavnski zavod „Svetozar Ritig”, Загреб.

¹⁶ Текст је идентифицирала Б. Грабар и критички га издала у: Slovo 23, Загреб, 1973, 141–160.

рукописа показало је да глагољски и ћирилски потјечу „из једног јединственог пријевода¹⁷”.

У минејска читања на 9. марта ушла је легенда *Мучење 40 мученика себастенских* и забиљежена је већ у Супрасаљском зборнику, а раширена је и у другим ћирилским рукописима. У глагољским рукописима та се легенда сачувала само фрагментарно: у једном веома оштећеном одломку фолио–формата из 13. ст. који је заједно с још два листа скинут с корица IV врбничког бревијара (фрагменти се чувају у Архиву бивше Старославенске академије у Крку). Текст је идентифицирао С. Ившић и утврдио да глагољски фрагмент садржи конач легенде – од сцене с матером мученика Мелитона; да је глагољски фрагмент потекао из грчкога оригинала; да припада првој старославенској матици и да је сродан с текстовима у ћирилским рукописима – са Супрасаљским зборником, Грачаничким прологом (ф. 217–220) и с рукописом Народне библиотеке Србије бр. 104 из 14. ст. (ф. 278–288)¹⁸.

Крчки глагољски фрагменти садрже још дијелове легенди: *Мучење св. Јурја* (Георгија), „*Периоди*” *св. Ивана ап.* (легенда о Ивану апостолу на Патмосу) и одломак неке хомилије или говора, за који Вајс претпоставља да би могао потјецати од Климента Охридскога. За Одломак *Мучења св. Јурја*, који садржи почетак легенде, Вајс је утврдио чврсте везе са Супрасаљским зборником, а за одломак *Легенде о Ивану ап. на Патмосу* Срезњевски је утврдио грчки предложак и његове везе с ћирилским рукописима¹⁹.

Апокриф о *Дјелима Павла и Текле* ушао је у читаће минеје као литургијска лекција на дан првомученице св. Текле, коју Исток слави 24. септембра, а Запад 23. септембра. На старославенски језик *Дјела Павла*

¹⁷ В. Grabar, *Slovo* 23, 144. У најновијем *Опису ћирилских рукописа Народне библиотеке Србије* (Београд, 1986), који су приредиле: Љ. Штавланин–Ђорђевић, М. Гроздановић–Пајић, Л. Цернић утврђено је да је Панагирик грешног Дмитра по саставу најближи (осим дијелова који су додани у 17. ст.), заправо идентичан с Грачаничким прологом – минејем за септембар–новембар. На тај ме податак упозорила Биљана Јовановић–Стипчевић, па јој срдачно захваљујем.

¹⁸ С. Ившић, *Ostaci staroslavenskih prijevoda u hrvatskoj glagolskoj književnosti. Hrvatski glagolski fragmenat „Mučenja 40 mučenika” iz 13. vijeka*, Zbornik kralja Tomislava, Загреб, 1925, 451–510.

¹⁹ Текстовете је објавио Ј. Вајс у часопису: *Slavorum litterae theologicae*, III, Праг, 1907, 123–143. Још један текст (одломак) *Мучења св. Георгија* нашла сам у глагољском рукопису, који је у Лондону откупљен за Националну и свеучилишну библиотеку у Загребу из чувене збирке Phillippica; В. А. Nazor, *Još jedan glagolski fragment Legende o mučenju sv. Georgija*, у: *Климент Охридски и улога на охридската книжевна школа во развитокот на словенската просвета*. МАНУ, Скопје, 1989, 119–122.

и *Текле* преведена су с грчкога оригинала веома рано – у 10. или најкасније у 11. ст. што га је први издао Срезњенски 1863. У српској редакцији *Дјела Павла и Текле* долазе у Грачаничком прологу 24. септембра и у Бдинском (Видинском) рукопису из год. 1359/1360. (Унив. библ. у Ганду, Cod. slav. 408). Текст у Грачаничком прологу најстарији је потпуни ћирилски текст *Дјела Павла и Текле*. У хрватским глагољским рукописима она су представљена само фрагментарно – на дволисту пергамене фолио–формата из 13. ст. (Архив ЈАЗУ, Фраг. глаг. 4). Скинут је с корица II новљанског бревијара из 1495. Глагољски одломак садржи око четвртину текста – 14 од укупно 43 главе – колико их има грчки оригинал, заправо најзанимљивији дио апокрифа (гл. 14–28). Б. Грабар је утврдила да глагољски одломак није оригиналан пријевод, већ пријепис можда из глагољске матице. Утврдила је надаље да су сви ћирилски текстови: руски, украјински и српски потекли из једнога пријевода и да истом пријеводу припада хрватскоглагољски одломак. С текстом у Грачаничком прологу глагољски је готово идентичан²⁰.

Апокриф о чудесном Исусову дјетињству – *Томино еванђеље*, у хрватску је књижевност уведен истом 1969. године када је Вј. Штефанић открио текст у понешто оштећеном глагољском листу папира из 15. ст. (Архив ЈАЗУ, Фрагм. глаг. 99)²¹. Глагољски фрагмент садржи једва седмину цјелокупног садржаја (гл. 5, 6, 6а и први одјељак 7. гл. према подјели у издањима грчкога текста). Тај дио садржаја говори о дјечаку Исусу и учитељу Закеју, који је требао поучавати Исуса, али се показало да учитељ није дорастао знању својега ученика. Славенски пријевод *Томина ев.* настао је с грчкога веома рано – можда већ у 10. или најкасније поч. 11. ст. и раширен је у ћирилским рукописима. Првотном славенском пријеводу најближи је бугарски текст из ћирилског рукописа 14. ст., који је објавио Јацимирски 1898. и потом га прештампао Ј. Иванов. С тим се рукописом глагољски одломак добро слаже, али има неких мјеста на којима се глагољски још боље слаже са српским рукописима: Срећковићевим из 14. ст. и рукописом софијске Народне библиотеке бр. 309 из 16. ст. Слагање глагољскога текста с ћирилским показује да им је подријетло заједничко, да су потекли из исте матице²².

²⁰ Глагољски текст критички је издала В. Grabar, *Apokrifna Djela apostolska u hrvatskoglagoljskoj literaturi*. 3. Djela Pavla i Tekle, у Radovi Staroslavenskog instituta, књ. 7, Загреб, 1972, 5–30.

²¹ Вј. Štefanić, *Rukopisi Jugoslavenske akademije*, I. dio, Загреб, 1969, 51–52.

²² Текст је издала В. Grabar, *Glagoljski odlomak Pseudo – Tomina evanđelja*, Slovo 18–19, Загреб, 1969, 213–232.

Легенда о св. Алексеју, „Божјем човјеку”, једна од најпопуларнијих и најопширнијих средњовјековних легенди, у глагољским је рукописима откривена истом послије другог свјетског рата – непотпуна у зборнику Берчићеве збирке бр. 5 у ГПБ у Лењинграду из 15. ст. и у фрагменту Архива ЈАЗУ (Фрагм. глаг. 32 б–ц), а прије неколико година пронашла сам потпун текст у сиенском глагољском рукопису из прве четврти 17. ст. (Siena, Biblioteca comunale, Ф.В.6). Глагољске текстове *Легенде о св. Алексеју* обрадила је и критички издала Б. Грабар²³. Њезина су истраживања показала да глагољски текстови – старији из 15. ст. и много млађи из 17. ст., унаточ томе што у млађему има оригиналних преписивачких, стилистичких и језичних интервенција, па и интерполација – потјечу из заједничкога старославенскога извора. На старославенски језик *Легенда* је преведена с грчкога и већ у 12. ст. засвједочена у руским рукописима – у познатом Златострују ГПБ у Лењинграду. Редакцији Златоструја припадају глагољски текстови *Легенде о св. Алексеју* и с њим се готово дословно слажу, а слажу се и с текстовима у српским ћирилским рукописима: с рукописом који је објавио С. Новаковић у *Примерима књижевности и језика старога и српскословенскога* (Београд 1877, 398–404), с Грачаничким прологом, с Пиперковићевим зборником и са Студеничким зборником.

Пријеводи дјела Ивана Златоустога – његових говора и хомилија – веома су раширени и у ћирилским рукописима, па тако и у српским. Међутим, у сачуваним хрватским глагољским рукописима пријеводи Ивана Златоустога много су рјеђи, што не значи да их у старијем раздобљу није било више. А да их је било, показују Ившићева (необјављена) истраживања. Ившић је припремао студије о три стара пријевода говора Ивана Златоустога у глагољским рукописима: 1. *Говор „о сујетном животу”*²⁴; 2. *Говор на Главосијек св. Ивана Крститеља*²⁵ и 3. *Говор на Благовијест*²⁶. *Говор „о сујетном животу”* Ившић је обрадио из Петрисова зборника 1468 (ф. 344б–347а), а знао је за исти текст у глагољском рукопису Берчићеве збирке бр. 5 из 15. ст. (ГПБ у Лењинграду). Данас знамо за још један глагољски текст *Говора Ивана Златоустога „о сујетном животу”*, који сам

²³ Б. Грабар, *Legenda o sv. Aleksiju u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti*, Slovo 27, Загреб, 1977, 61–84 и: *Još jedna glagoljska verzija Legende o sv. Aleksiju*, Slovo 32–33, Загреб, 1983, 85–102.

²⁴ Ившићева рукописна оставштина: *Ivan Zlatousti*, бр. 20, Staroslavenski zavod „Svetozar Ritig”, Загреб.

²⁵ Ившићева рукописна оставштина: *Glavosijek*, бр. 4, Staroslavenski zavod „Svetozar Ritig”, Загреб.

²⁶ Ившићева рукописна оставштина: *Blagovijest*, бр. 2, Staroslavenski zavod „Svetozar Ritig”, Загреб.

открила у сиенском зборнику (Bibl. comunale, X.VI.13). У тексту Петрисова зборника који је већ веома „искварен према своје извору, те се на много мјеста не може право разумјети без загледања у грчки оригинал и ћирилске текстове, модернизирани, гдјешто покраћени, а гдјешто раширени”, Ившић је уочио архаизме и показао да је тај текст заправо пријепис из веома старе матице. На стару матицу упућује неколико ћирилских рукописа међу којима је руски, већ споменути Златоструј из 12. ст., у којему *Говор Ивана Златоустога „о сујетном животу”* долази као 77. чланак. Глагољски текст је потекао из истога извора из којег и руски Златоструј, а истом извору припадају остали ћирилски рукописи – руски, бугарски и српски, међу којима и Пиперковићев зборник из 1381. год. С Пиперковићевим зборником Ившић је успоредио глагољски текст и бројним примјерима поткријепио подударане тих двају текстова. Уз то је уочио да се на неким мјестима њихов заједнички извор вјерније огледа у глагољском тексту него у ћирилском, што значи да је *Говор Ивана Златоустога „о сујетном животу”* био заступљен у најстаријим хрватским глагољским рукописима.

Дио *Говора Ивана Златоустога на Главосијек св. Ивана Крститеља* сачуван је у глагољском дволисту пергамене из прве пол. 14. ст., који је похрањен у Народној и универзитетној књићници у Љубљани. Текст је издао Шафарик 1853. као *Zlomek řeči na steti sv. Jana křestitele*. Ново издање текста са студијом и исправнијим читањем од Шафарикова намјеравао је објавити Ившић, што се сазнаје из његове рукописне оставштине, у којој се налази студија, али без приређеног текста. Ившић је утврдио да се глагољски текст „готово од ријечи до ријечи” слаже с текстом у Михановићеву хомилијару из 13. ст., а пријевод у Михановићеву хомилијару по Ившићу много је старији од 13. ст. (по Срезњевском славенски пријевод *Говора Ивана Златоустога на Главосијек Ивана Крститеља* потјече из најстаријег времена славенске писмености). Ившић је показао да је текст у Михановићеву хомилијару, глагољском фрагменту и Грачаничком прологу потекао из заједничке матице, која је уз то била „рђава” (заједничку матицу потврђују особито погрешке „које се не би догодиле у различитим самосталним пријеводима”). Ившић је утврдио да се у глагољском пријепису понегдје сачувало више старине него у Михановићеву хомилијару и Грачаничком прологу (у глагољском тексту сачувани су нпр. стари облици аориста, а у споменутих ћирилским текстовима употребљавају се млађи облици).

У глагољском фрагменту из краја 13. ст. *Говор Ивана Златоустога на Благовијест* (Архив ЈАЗУ, Фрагм. глаг. 16) открио је С. Ившић, и то на другом листу (за први лист није успио одредити садржај). Успио је утврдити да глагољски фрагмент садржи око трећину текста и да потје-

че из истога, веома старога пријевода из којег потјечу и ћирилски текстови – Златоструја из 12. ст. Публ. библ. у Лењинграду, Пиперковићева зборника, Грачаничког пролога, рукописа аустријске Националне библ. (Cod. slav. 137), а по свој прилици – закључује Ившић – и осталих ћирилских рукописа. Текст истога Говора у Супрасаљском зборнику потекао је међутим из другог пријевода – различитог од пријевода у глагољском фрагменту и споменутих ћирилским рукописима.

За једини глагољски текст пуне редакције *Павлове апокалипсе* из бодлејанског зборника Ms. Can. lit. 414, 15. st. (ф. 16–7д) Ившић је 1930. написао да је идентичан с текстом у Тихонравова²⁷, тј. с већ наведеним руским Новгородским рукописом св. Софије бр. 1264 (ф. 166–180)²⁸. Новија истраживања Едуарда Херцигоње, који је критички издао текст²⁹, показала су да глагољски текст „у многочему надопуњује руски текст Тихонравова (а мјестимице га точношћу пријевода и течним стилем премашује)” и да се „у низу врло значајних детаља” глагољски текст „знатно приближава српском тексту из збирке Савостјанова... чије варијанте Тихонравов наводи уз своје издање”. Штовише – на неким мјестима (а она нису малобројна) глагољски текст и српски ћирилски из збирке Савостјанова „заједнички одступaju од текста у Тихонравова”, што значи да се може претпоставити рани заједнички предложак, јамачно старославенска матица.

Примјери хрватских глагољских и српских ћирилских легендарно-апокрифних текстова, који ни издалека нису исцрпљени, показују да су једни и други – глагољски и ћирилски текстови – потекли из истих, заједничких извора: из најстаријих славенских пријевода. Они поткрепљују познату чињеницу о снажним књижевним струјањима и прожимањима између глагољашкога Запада и ћирилскога Истока од најстаријих времена све до конца 14. стољећа – можемо рећи до Косовске битке с којом на Балкану почиње нова повијесна стварност обиљежена турским освајањима. У тој стварности и даље се, али слабијим интензитетом, у 15, 16. па и у 17. ст. глагољцом преписују архаични старославенски легендарно-апокрифни текстови настали на подручју ћирилских књижевности. Тако је и у млађе глагољске зборнике доспио дио старославенског књижевног реперторија.

²⁷ S. Ivšić, *Sredovječna hrvatska glagolska književnost*, Sveslavenski zbornik, Загреб, 1930, 133.

²⁸ Издао га је Н. С. Тихонравов у: *Памятники отреченной русской литературы*, Томъ II, Москва, 1863, стр. 42–56.

²⁹ Е. Херцигоња, *Glagoljska verzija pune redakcije Pavlove apokalipse iz Oxfordskog kodeksa Ms. Can. lit. 414*, Radovi Staroslavenskog instituta, књ. 6, Загреб, 1967, 209–255.

Аница Назор

НЕКОТОРЫЕ ПРИМЕРЫ ЛИТЕРАТУРНЫХ СВЯЗЕЙ ХОРВАТСКИХ
ГЛАГОЛИЧЕСКИХ И СЕРБСКИХ РУКОПИСЕЙ XIII И XIV ВВ.
НАПИСАННЫХ КИРИЛЛИЦЕЙ

Резюме

Новейшие исследования хорватских глаголических текстов, в особенности рукописных глаголических фрагментов, всё больше подтверждают предпосылки о существовании хорватских глаголических сборников и сборников текстов вроде четъих миней в кириллических рукописях. В статье приведены примеры легенд и апокрифов из глаголических сборников и примеры из фрагментов сборников, происшедших из общих старославянских источников, как и тексты в кириллических минеях, прологах. Это легенды и апокрифы о Евстатии; о древе крестном; О Успении Богородицы; Евангелие Никодима; Мучение Иакова из Персии; Мучение 40 мучеников; Мучение св. Георгия; Деяния Павла и Фёклы; Евангелие Фомы; Легенда о Святом Алексее „Божьем человеке”; Слова Иоанна Златоустого: „О суетной жизни”; На Усекновение главы Иоанна Крестителя; На Благовещение; Апокалипсис Павла (полная редакция).

Эти примеры, далеко ещё не исчерпаны, подтверждают известный факт о сильных литературных течениях и взаимосвязях между глаголическим Западом и кириллическим Востоком от древнейших времён вплоть до конца XIV века, можно сказать, до битвы на Косово, с времён которой начинается на Балканах новая историческая действительность, характеризующаяся турецкими завоеваниями. В этой действительности и дальше, – в XV, XVI и даже XVII столетиях, но значительно меньше, переписываются глаголицей древние старославянские легендарные и апокрифические тексты, возникшие на территории кириллических литератур. Таким образом и в младшие глаголические сборники входит часть старославянской литературной репертурии.